

*О. М. Шелюх, канд. філол. наук
(Львівський державний університет безпеки життєдіяльності)*

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА В ЙОГО ТЕОРЕТИКО-ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІЙ КОНЦЕПЦІЇ

У роботі висвітлено основні педагогічні погляди Василя Сімовича, які сформувалися під впливом політичних та соціальних умов, на тлі культурно-освітніх процесів тогочасного суспільства, і є частиною його теоретико-літературознавчої та філософсько-культурологічної концепції. У центрі науково-педагогічних ідей, що відображають глибокий гуманізм ученого-педагога, його патріотизм і любов до України, лежить ідеал такої освітньої системи, що опирається на рідну мову, літературу, культуру з яскраво вираженим національним характером.

Ключові слова: теоретико-літературознавча концепція, освіта, педагогіка, етнопедагогіка, педагогічна діяльність, національне виховання.

Створити найкращі умови для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина, сформувати нову генерацію, яка буде здатною навчатися упродовж життя, сформувати й розвивати цінності громадянського суспільства – основна мета сучасної української системи освіти. Тому необхідно створити чітку стратегію й основні напрями розвитку освіти ХХІ століття, які б забезпечили перехід до нової гуманістично-інноваційної філософії освіти, відчутне зростання інтелектуального, культурного, духовно-морального потенціалу суспільства та особистості, нації і народу, у результаті чого відбудуться потужні позитивні зміни в системі матеріального і духовного виробництва, структурі політичних відносин, побуті і культури.

Тому, для того, щоб рухатися вперед, сучасна педагогічна наука, створюючи нове, повинна осмислювати та переоцінювати здобутки минулого, щоб відтворити розвиток національної педагогіки, що дасть змогу уникнути помилок чи недоречностей у сучасній системі виховання. Таким чином дослідження О. Сухомлинської [10], А. Бойко [1], Т. Когут [3] та ін. повертають українській науці табуйовані імена науковців, освітніх та громадських діячів, які формували дорадянську національну педагогічну школу й освіту в Україні. Так, О. Сухомлинська подає творчі біографії українських педагогів, які жили і працювали на початку ХХ ст., зокрема М. С. Грушевський, А. Ю. Кримський, В. О. Сухомлинський і ті, що були заборонені, репресовані, а також представники еміграції. Творчі біографії подаються як єдиний історико-педагогічний процес. Дослідження А. Бойко відкриває українській науці ім'я й педагогічні погляди Костянтини Малицької (1872 – 1947). У праці Т. Когут ґрунтовно проаналізовано педагогічну та просвітницьку діяльність Василя Сімовича, лише на основі спогадів його сучасників, науково-педагогічних статей ученого, репортажів, нарисів, підручників й посібників, документів і матеріалів, епістолярної спадщини педагога, матеріалів українських періодичних видань першої половини ХХ століття.

Василь Сімович (1880 – 1944) – небуденна постать на українському гуманітарному просторі початку ХХ ст., він автор низки оригінальних праць із мовознавства, літературознавства, історії освіти, теорії і практики виховання і вищої школи, ряду підручників – граматики з української мови – і посібників. Наукова спадщина В. Сімовича особливо активно почала вивчатися наприкінці ХХ – початку ХХІ ст., про що свідчать видання Ю. Шевельовим двотомника мовознавчих праць ученого (Оттава, 1981-1984) та „Граматики української мови для самонавчання та в допомогу шкільній науці” (Мюнхен, 1986), життєписно-бібліографічний нарис М. Білоус та З. Терлака, фундаментальне двотомне видання праць ученого, здійснене науковцями Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, за редакцією Л. Ткач [5], [6]. Аналіз розвідок про В. Сімовича і праць самого вченого дає підстави стверджувати, що на формування його світогляду мали вплив не лише соціально-політичні умови життя в Галичині й Буковині, а й українська та зарубіжна класична література, усна народна творчість, культура і мистец-

тво. Особливу й важливу роль відіграли культурні творчі зв'язки з українськими громадськими діячами (С. Смаль-Стоцький, І. Франко, Леся Українка, О. Кобилянська, С. Петлюра, Ю. Шевельов та ін. – про особисте знайомство з кожним із них і про співпрацю В. Сімович залишив чимало спогадів), тому в житті він намагався активно поєднувати науково-дослідну (літературознавчу, мовознавчу) та просвітницьку діяльність, уважаючи їх важливим чинником формування і розвитку національної свідомості народу.

Тому у своєму дослідженні ми спробуємо висвітлити основні педагогічні погляди В. Сімовича, які були невід'ємною частиною його наукових пошуків, зокрема у сфері мови, літератури і культури. Об'єктом дослідження є літературно-критичні праці ученого, розвідки з мовознавства та культурології.

Таким чином зауважимо, що науково-педагогічна діяльність В. Сімовича тісно пов'язана не лише з громадською і просвітницькою роботою, а й з його мовознавчою та літературознавчою працею. Ще в часи навчання в Чернівецькому університеті, розуміючи виховну місію літератури, вчений виробив метод аналізувати вплив художнього твору на формування національного світогляду. Так, в огляді «Рідне письменство», говорячи про мотивацію творчих діянь українських письменників, що «промовляють до сердець свого народу простою мовою», В. Сімович твердить, що «все се робиться з одного мотиву: з любови до рідної землі» [6, с. 261]. Ось він – головний рушій мистецьких звершень в українському письменстві: *любов до Вітчизни*. Без неї не було б ні перлини староукраїнського письменства «Пісні про похід Ігоря Святославича»¹ з його заклик до об'єднання руських земель, ні пристрасної, гарячої полеміки І. Вишенського, ні зболеного й бунтівливого «Кобзаря» Т. Шевченка, ні офірного й велемудрого «Мойсея» І. Франка. Звідси й випливає, на погляд ученого, і визначальний сенс літератури загалом: *виховувати народ і витворювати з нього націю*. А «виховане на ріднім письменстві нове українське покоління створить собі на основі його свій окремих, чисто український національно-політичний світогляд, а далі й виставить свої національно-політичні домагання» [6, с. 261].

Таким чином, бачимо, що у теоретико-літературознавчій та філософсько-культурологічній естетичній концепції В. Сімовича яскраво простежуються ідеї національного виховання. Зауважмо, що ці ідеї учений-педагог активно втілював практично, викладаючи в учительській гімназії, в українських школах, у школах для українців в таборах Австрії та Німеччини, в університетах. Він вважав, що національна система освіти України повинна бути такою, щоб кожна молода людина мала можливість формувати і розвивати свої природні творчі здібності, щоб кожен ставав творцем культури, історії народу, загальнолюдських цінностей. Тому одним із найважливіших чинників у національному вихованні особистості В. Сімович уважав мову, літературу і фольклор, народні традиції, мистецтво, звичаї, обряди² [5, с. 290-300], [6, с. 260-285]. Першочерговим, на його переконання, було те, що тільки етнопедагогічні засоби впливу на особистість мають бути пріоритетними, основними в розвитку національної системи освіти і виховання.

Цікавими, на нашу думку, видаються міркування В. Сімовича про історичну пам'ять як рушійну силу педагогічного впливу на формування національної свідомості людей. Відтак, як невтомний педагог, культурник і громадянин із активним сумлінням, він розуміє, що «не можна допускати до того, щоб ставали забутими незабутні» [6, с. 443], а тому треба негайно і нагально міняти ставлення української спільноти до цієї проблеми. На думку вченого, слід не просто розбуркувати власне сумління і сумління громади, а «створити якийсь окремих комітет, а то й товариство, яке мало би цю справу на оці» [6, с. 441]. Завдання і форми роботи такого товариства можуть бути різноманітні: розшукувати і впорядковувати місця по-

¹ Так В. Сімович услід за В. Щуратом, переклад якого радить читачам, називає «Слово о полку Ігоревім».

² Недаремно ілюстративним матеріалом у його граматиках з української мови є уривки з творів Т. Шевченка, Марка Вовчка, І. Франка, з народної творчості, пісень, дум, легенд тощо.

ховань видатних людей, створювати музеї і меморіальні заповідники, видавати твори забутих діячів культури, популяризувати їхню діяльність і творчу спадщину тощо.

Як бачимо, у потрактуванні В. Сімовича проблема національної пам'яті переростає в проблему національного і особистого громадянського сумління, а відтак – і усвідомленого, цілеспрямованого громадянського чину. Культурологічна категорія набуває політологічного (а саме націологічного) і педагогічного змісту. На те, щоб були «вічно живі в серцях поколінь незабутні» [6, с. 442]., він фактично і поклав своє життя, адже ненастанно дбав, аби нащадки пам'ятали тих, хто творив націю і підносив рідну культуру на справді світові височини.

Такі ж принципи навчання і виховання застосовував В. Сімович під час викладання мовознавчих та літературознавчих дисциплін в Українському високому педагогічному інституті ім. М. Драгоманова, а пізніше й у Львівському університеті.

Отже, важливу роль в українському націєтворенні В. Сімович відводить саме рідній мові і літературі. Ідея боротьби за утвердження української мови в Україні – це, мабуть, найголовніша риса педагогічних змагань В. Сімовича. Саме тому він написав чимало посібників з граматики рідної мови: «Коротенька українська правопись» (1917), «Як стати поукраїнському грамотним» (1919), «Граматики української мови» (1919), української літератури «Рідне письменство: (що кождий українець повинен прочитати з рідного письменства)» (1918), «Українська література. Погляд на її історичний розвиток» (1934), що допомагало і викладанню, і навчанню, і вихованню молоді в національних традиціях.

Так, у цікавій праці «Рідна мова й інтелектуальний розвій дитини» він пише: «Мова – річ практична. Вона на те, щоб найлегшим способом, найнагляднішим засобом – служити до взаємного порозуміння поміж людьми цієї чи тієї мови, щоб бути висловом людської думки» [5, с. 291].

Отже, зматеріалізувати думку (і почуття також) – найголовніше призначення мови, оскільки, на погляд ученого, «думка і слово (мова) у житті людини в вічній взаємочинності» [5, с. 291]: «Найбільша штука – віддати словом думку. Чим котра мова має більше на те засобів, тим вона з погляду розвитку – більш розвинта, більш здатна до розвитку» [5, с. 291]. Ця теза суголосна з психолінгвістичною концепцією О. Потебні, обґрунтованою насамперед у фундаментальній праці «Думка й мова».

Звідси – головна позиція в розумінні ролі мови в житті людини і нації: мова – дзеркало духу, засіб його практичного здійснення в процесі суспільної екзистенції. Тільки в мові, тільки завдяки мові дух у всіх своїх виявах (віра, інтелект, почування, воля, пам'ять, уява) вивільняється з глибин нашого ества, здобуває свободу, а отже – життя. Мова забезпечує також комунікацію одного носія духу з іншим: людини з людиною, громади з громадою, людської спільноти всередині себе, народу з народом, навіть – покоління з поколінням (через писемні пам'ятки).

Відтак, якщо мова – вияв людського духу, засіб його продукування і нагородження, то вона сама в собі має цей дух – вчений його називає: «*д у х м о в и*» (*розрядка наша*) [5, с. 67]. І саме він – «дух мови» – несе в собі найголовніші характерні (психоемоційні, інтелектуальні, моральні, релігійні тощо) риси нації і забезпечує їй духовну самототожність. Таким чином мова з простого «струменту» спілкування і порозуміння виростає в ментальний «символ» народу, в його найзримішу і найвиразнішу ознаку: «Коли брати на увагу сукупність ознак, що творять націю, мова буде одна з найважливіших прикмет самостійности народу» [5, с. 290]. Таку мову ми й називаємо *націоноальною*. Саме її, твердить учений, можна вважати за національні святощі» [5, с. 290]. І хай «від таких поглядів, – резюмує він, – відгонить романтикою...», вони «...й досі характеристичні для різних народів, і найбільш для недержавних, і вони зрозумілі» і «...для самої нації, для її виховання корисні», й «для розвитку нації вони мають вагу...»³ [5, с. 291].

³ На наш погляд, ці зауваги вченого й тепер, на жаль, своєї злободенності не втратили: згадаймо сьогочасні баталії в нашому політикумі щодо державного статусу української мови чи потуги деяких поборників прав національних меншин надати російській мові в Україні статус другої державної чи бодай офіційної.

Чому? Бо сприяють її самоусвідомленню, піднесенню її гідності і гордості, а відтак – спонукають боротися за своє політичне, економічне і, зрештою, державне самоствердження, забезпечуючи таким чином нації повну незалежність, самодостатність і повагу інших народів.

Відтак національну мову треба знати, культивувати й берегти, всіляко сприяючи її розвитку в усіх сферах життя народу: в політиці, в діяльності державних установ, в науці, освіті, в мистецькому житті тощо.⁴

Національною ж мовою українського народу (незалежно від історичного контексту і суспільно-політичних обставин його існування та регіональних особливостей) – є саме українська мова, і ніяка інша: не російська, не польська, не німецька чи румунська. Тільки – українська! Для Сімовича це принципово.

Ця світоглядна позиція дуже важлива, бо саме вона фактично визначила всю культуротворчу і громадську, і педагогічну діяльність ученого. Тому він категорично стверджує, що навчання, виховання, духовний та інтелектуальний розвиток дитини повинні відбуватися лише рідною (національною) мовою, адже лише рідна мова дає можливість відчувати і сприймати навіть незначне повно і глибоко, дає можливість примножувати знання. Школа з чужою мовою навчання випускає «неграмотних грамотіїв...» [9, с. 8]. Розуміємо, що тут В. Сімович веде думку про «неграмотних», нерозвинутих духовно, хоча й письменних, проте неосвічених і національно несвідомих.

Як бачимо, проблема взаємозв'язку рідної мови та інтелектуального, духовного розвитку дитини, яку порушував В. Сімович на початку ХХ ст., не лише не втратила актуальності, а й продовжує вивчатися сучасними соціолінгвістами.

Думку В. Сімовича про педагогічну функцію літератури, мови, мистецтва, що «вводять людину в певну систему цінностей» підтримали і продовжили педагоги ХХІ ст., зокрема О. Вишневський [2], С. Максимюк [4] та ін.

Підручники, на думку педагога, і з ним важко не погодитися, відіграють важливу роль у навчанні та вихованні [5, с.31-47]. Тому першочерговою педагогічною проблемою В. Сімович вважав забезпечення українців доброю українською літературою, як художньою, так і науковою, написаною українською літературною мовою, що б сприяло якості української національної освіти (до слова, проблема залишається актуальною і дотепер). Цю ідею він утверджував протягом усього свого життя через видавничі проекти: участь у товаристві «Молода Україна» (разом з однопумцями протягом двох років видавав «найкращі зразки» української та зарубіжної літератури для широкого кола читачів), редакторсько-видавничу діяльність у Німеччині, Львові. Твори, книжки, які він видавав завжди супроводжував ґрунтовними коментарями, що, звичайно, сприяло їх сприйняттю і розумінню.

Актуальною для сьогодення є позиція В. Сімовича і щодо підготовки педагогічних кадрів. Він відстоював думку про реформування системи підготовки вчителів, аргументуючи важливістю комплексного підходу – єдності теоретичної та практичної підготовки. Підтвердження цьому є його праця в учительській гімназії в Чернівцях, просвітницько-викладацька діяльність у таборах Австрії та Німеччини, організація українознавчої науки та викладання в Українському педагогічному інституті імені Михайла Драгоманова в Празі, у Львівському університеті.

Отже, окреслені педагогічні погляди В. Сімовича, що посідають чільне місце в його теоретико-літературознавчій та філософсько-культурологічній концепції, сформувалися під впливом політичних та соціальних умов, на тлі культурно-освітніх процесів тогочасного суспільства. Педагогічні погляди В. Сімовича, що мають системний і концептуальний характер, в основі яких лежить його принципова позиція щодо національної культури, мови, літератури, категорії історичної пам'яті, книжки у навчанні, вихованні, національному становленні особистості, відображають глибокий гуманізм ученого-педагога, його патріотизм і любов до України і не втратили своєї актуальності дотепер.

⁴ Власне, на це й працював учений ціле життя.

Список літератури:

1. **Бойко А. Т.** Творча самореалізація Костянтини Малицької в педагогічній та громадській діяльності / Андріана Бойко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики : зб. наук. праць / ред. кол. Н. В. Гузій (відп. ред.) та ін. – Вип. 11 (21). – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – С. 75-78.
2. **Вишневський О.** Теоретичні основи сучасної української педагогіки [Текст] : Навчальний посібник. – 3-тє вид., доопрац. і доп. / О. Вишневський. – К. : Знання. – 2008. – 568 с.
3. **Когут Т. М.** Педагогічна та просвітницька діяльність Василя Сімовича (1880 – 1944): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Т. М. Когут. – Івано-Франківськ : б. в., 2007. – 20 с.
4. **Максимюк С.** Педагогіка [Текст] : Навчальний посібник. / С. Максимюк. – К.: Кондор, 2005. – 667 с.
5. **Сімович В.** Праці у двох томах. Т. 1 : Мовознавство / Упорядк. і передм. Л. Ткач. / Василь Сімович. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2005. – 520 с.
6. **Сімович В.** Праці у двох томах. Т. 2: Літературознавство. Культура / Упорядк. Л. Ткач, О. Івасюк за участю Р. Пилипчука, Я. Погребенник; передм. Ф. Погребенника. / Василь Сімович. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2005. – 904 с.
7. **Сімович В.** Граматика української мови для самонавчання в допомогу шкільній науці / друге видання з одмінами і додатками [Текст] / В.Сімович. – Київ-Ляйпціг, 1921. – 584 с.
8. **Сімович В.** Рідне письменство: (що кождий українець повинен прочитати з рідного письменства) [Текст] / В.Сімович. – Відень : Накл. “Вісника політики, літератури й життя”, 1918. – 31 с.
9. **Сімович В.** Рідна мова й інтелектуальний розвій дитини [Текст] / В.Сімович. – Львів 1934. – 11 с.
10. **Українська педагогіка в персоналіях:** У 2 кн. Кн.1: X - XIX століття [Текст] : Навч. посібник для вищих навч. закладів / О. В. Сухомлинська, Н. П. Дічек, Т. О. Самоплавська ; ред. О. В. Сухомлинська. – К. : Либідь, 2005. – 624 с.

О.М. Шелюх

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ ВАСИЛЯ СИМОВИЧА В ЕГО ТЕОРЕТИКО-ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКОЙ КОНЦЕПЦИИ

В работе изложены основные педагогические взгляды В.Симовича, которые сформировались под влиянием политических и социальных условий, на фоне культурно-образовательных процессов в обществе того времени, и являются частью его теоретико-литературоведческих и философско-культурологических концепций. В центре научно-педагогических идей, которые отображают глубокий гуманизм ученого-педагога, его патриотизм и любовь к Украине, лежит идеал такой образовательной системы, которая опирается на родной язык, литературу, культуру с ярко выраженным национальным характером.

Ключевые слова: теоретико-литературоведческая концепция, образование, педагогика, этнопедагогика, педагогическая деятельность, национальное воспитание.

О.М. Shelyukh

PEDAGOGICAL CONCEPTS OF VASYL SIMOVYCH IN HIS ACTIVITY LITERARY THEORETICAL

The paper describes the main pedagogical views of V.Simovych, what was formed under act of political and social terms, on a background the cultural and educational processes of that time society, and which are the part of his literary theoretical and philosophical and cultural concepts. The ideal of the educational system is in the center of scientific and pedagogical ideas. Its based on native language, literature and culture with a strong national character.

Key words: Literary theoretical concepts, education, pedagogics, national pedagogics, pedagogical activity, national education.